

Nr 409

Av herr Svensson i Ljungskile m. fl., om vidgad rätt att vid brottmål fullfölja talan till högsta domstolen m. m.

Var och en, som dömes av häradsrätt eller rådhusrätt, har oinskränkt rätt att få sin sak prövad i hovrätt. Från hovrätterna kan en för brott tilltalad i princip inte fullfölja sin talan utan att särskilt prövningstillstånd ges av högsta domstolen. Sådant tillstånd ges numera utomordentligt sällan och praktiskt taget aldrig, om målet inte har prejudicerande betydelse. Från tilltalade i brottmål har sålunda enligt från kommissionären hos nedre justitierevisionen erhållna uppgifter år 1953 till högsta domstolen ingivits 463 ansökningar om prövningstillstånd, varav 16 bifallits och 447 avslagits. År 1954 har ingivits 481 liknande ansökningar, varav 11 hittills bifallits, en ännu icke avgjorts och 469 avslagits. År 1955, som är det sista år, för vilket fullständiga uppgifter hittills kunnat erhållas, har ingivits 513 ansökningar, av vilka vid 1956 års utgång 21 bifallits, 6 ännu inte avgjorts och 486 avslagits. Man kan därför utan överdrift säga, att brottmål, vilka åklagarmyndigheten inte önskar fullfölja, numera så gott som undantagslöst blir slutligt avgjorda i hovrätterna, vilka följaktligen i praktiken fungerar såsom sista instans i brottmål. Vad nu sagts gäller dock inte mål, vari hovrätt är första instans. Sådana mål är dock så sällsynta, att de saknar praktisk betydelse.

Före 1948 års rättegångsreform gällde i princip den regeln, att var och en, som av hovrätt dömts till minst 60 dagsböter eller till frihetsstraff, avsättning eller mistning av ämbete på viss tid ägde rätt att — i vissa fall liksom nu dock först mot nedsättande av viss avgift — fullfölja sin talan till högsta domstolen. Under 1930- och 1940-talen medförde detta förhållande en så väsentlig utvidgning av högsta domstolens arbetsbörda, att man inför rättegångsreformen var nödsakad att antingen åstadkomma begränsning av högsta domstolens befattning med brottmålen eller öka högsta domstolens ledamotsantal. Då man på goda grunder ansåg, att allvarliga olägenheter skulle kunna uppkomma, om justitierådets antal utökades, ansåg man sig inte ha annan möjlighet än att välja målbegränsningsvägen.

Under förarbetena på rättegångsreformen hade man dock i processlagberedningen till en början den uppfattningen, att man borde utan särskild begränsning tillåta fullföljd till högsta domstolen i alla sådana brottmål, i vilka underrätt och hovrätt kommit till olika resultat — de s. k. difforma målen — medan de mål, i vilka underrätt och hovrätt haft samma mening — de s. k. konforma målen — skulle få fullföljas till högsta domstolen först efter särskild dispens. För riktigheten av denna uppfattning talade det förhållandet, att högsta domstolens statistik för tiden 1915—

1934 visade, att ändringsprocenten varit ca 24 i de difforma brottmålen mot endast ca 15 i de konforma brottmålen. Efter hand kom emellertid beredningen till den uppfattningen, att ett målbegränsningssystem med prövningstillstånd i alla till högsta domstolen från andra instans fullföljda mål var att föredraga. Såsom motiv för denna uppfattning anförde beredningen bland annat, att man måste anta, att högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd till och med i större utsträckning än som motsvarades av den dittillsvarande ändringsprocenten eller i omkring 30 % av samtliga fullföljda mål.

I förslaget till den nuvarande rättegångsbalken gjorde beredningen dessutom bland annat följande uttalande angående vilka omständigheter, som lämpligen bör medföra prövningstillstånd:

»Förutom i de fall, då det finns anledning till antagande, att hovrättens dom eller slutliga beslut kommer att ändras, bör prövningstillstånd kunna beviljas, då ett viktigt allmänt eller enskilt intresse påkallar, att talan prövas av högsta domstolen. Detta kan inträffa t. ex. då starkt delade meningar yppats i de lägre instanserna eller målet är av stor social betydelse, liksom då målet rör grovt brott eller betydande ekonomiska värden eller då en förut ostraffad person dömts till ansvar för vanärande brott.»

Ur principiell synpunkt ter det sig föga tilltalande, att en domstol, till vars prövning ett mål hänskjutits, själv får avgöra, huruvida målet verkligen skall upptagas till prövning. Den dubbla funktion, som högsta domstolen här erhållit — att först avgöra om målet verkligen skall upptagas till prövning och sedan själv handlägga målet — måste te sig förvirrande.

Högsta domstolens ovillighet att pröva brottmål har i vida kretsar väckt förvåning och allvarliga farhågor för rättssäkerheten. Ur rättsäkerhetssynpunkt mest betänkligt är, att den restriktiva behandlingen av ansökningarna om prövningstillstånd medför, att hovrätterna i realiteten fungerar såsom sista instans i brottmål. Detta innebär, att någon enhetlig praxis vid behandling av brottmål inte kan erhållas. De sex hovrätterna tillämpar nämligen delvis olikartade bedömningssätt. Vidare bör beaktas att den offentliga kontroll, som lekmannainflytandet i underrätterna innebär, hittills helt saknas i hovrätterna, vilka uteslutande består av juristkollegier, vilkas ledamöter dock i allmänhet inte kan förväntas äga högsta domstolsledamöternas speciella juridiska kvalifikationer och möjlighet till total överblick över rättskipningen.

En följd av högsta domstolens restriktivitet med prövningstillstånden är sannolikt även, att brottmålsadvokater i många fall avstår från att söka prövningstillstånd även för tilltalade, som mot sitt nekande dömts i hovrätterna och beträffande vilka skuldfrågan alltså fortfarande är oklar. Om ett annat system rådde, är det därför antagligt, att ett vida större antal prövningstillståndsansökningar från sådana tilltalade skulle ingivas till högsta domstolen.

För att råda bot på nu rådande förhållanden bör rätteligen sådana lagändringar vidtagas, att antingen fullföljdsrätt medges utan inskränkningar i alla difforma brottmål och i alla konforma brottmål, vari de tilltalade förnekar brottslig gärning, eller också avgörandet av prövningstillståndsansökningar hänskjutes till särskild domstolskommitté.

I nära samband med frågan om prövningstillstånden ligger frågan om resningsinstitutet, där högsta domstolen ävenledes har rätt att ensam avgöra, huruvida resningsansökningarna skall bifallas. Samma skäl som i det föregående anförts beträffande olämpligheten av att låta högsta domstolen ensam avgöra frågan om prövningstillstånd kan givetvis åberopas även beträffande högsta domstolens rätt att ensam avgöra frågan om resningsansökningar. Härtill kommer, att sådana ansökningar vanligen avser mål, vari högsta domstolen tidigare meddelat dom eller avslagit ansökan om prövningstillstånd. Risk finns givetvis, att högsta domstolen vid bedömning av resningsansökningarna påverkas av sitt tidigare ställningstagande till målet.

I Danmark, vars rättegångsförhållanden delvis varit förebildliga för vår rättegångsreform, har man inrättat en särskild domstolskommitté, kallad »den særlige Klageret», med uppgift att bland annat pröva resningsansökningar och sålunda avgöra, om ett mål bör upptas till ny domstolsbehandling eller ej. Vid handläggningen av resningsansökningar i brottmål består »den særlige Klageret» av fem ledamöter, av vilka endast en — ordföranden — är ledamot av Danmarks högsta domstol.

Med stöd av vad här anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag angående de ändringar av rättegångsbalken och därtill hörande författningar, som erfordras för åstadkommande av

1. att ansökningar om rätt att *fullfölja* brottmål till högsta domstolen

antingen utan inskränkning bifalles i samtliga difforma mål samt i sådana konforma mål, i vilka de tilltalade förnekar brottslig gärning,

eller för avgörande hänskjutes till särskild domstolskommitté, vari ingår lekmän och vari högsta domstolen är i minoritet; samt

2. att ansökningar om *resning* i brottmål för avgörande hänskjutes till särskild domstolskommitté, vari ingår lekmän och vari högsta domstolen är i minoritet.

Stockholm den 25 januari 1957

Ture Königson

Sven Gustafson
i Göteborg

Wald. Svensson

Bertil v. Friesen